

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

שיחות מוסר על סדר פרשיות השבוע

כולל

דברי חיזוק והתעוררות
בענייני עבודת ה'

נסדר ונערך משיחות מוסר
שנאמרו במקהלות על ידי
הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א
ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה

פרשת וירא

כאן ירושלים עה"ק תוכב"א
תשע"ט לפ"ק

שיחות מוסר אלו הנדפסים כאן בס"ד, נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות מוסר שנמסרו בשנת תשמ"ה בירושלים ת"ו. ואם שגיתי, איתי תלין משוגתי. ובקשתינו שטוחה לפני המעיינים הי"ו, כי כל שגגה וטעות יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יעמידוני על טעותי.

בסוף החוברת מצורף מאמר על פרשת השבוע, ממאמרי רבינו שליט"א על התורה כת"י, אשר רואה אור לראשונה כאן בס"ד.

כל המעוניין לזכות את הרבים ולפתוח נקודת מכירה לחוברות אלו, בבית הכנסת / ישיבה / מקוה וכיו"ב, על ידי קופה [שיניחנה מליל שישי עד מוצ"ש מדי שבוע], ניתן לפנות למערכת ההפצה.

לכל ענייני ההפצה יש לפנות בשעות בין הסדרים, לפלאפון מספר 0527622629

ניתן להשיג את החוברות בנקודות המכירה

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת וירא

דברי זכרון והתעוררות על מרן ראש הישיבה הגאון החסיד רבי יאודה יהושע צדקה זצוק"ל ראש ישיבת 'פורת יוסף'

מיתתן של צדיקים מכפרת \ 'הצדיק אבד ואין איש שם על לב' \ הצדיק על ידי לימודו משפיע טובה ותורה לכלל ישראל \ כאשר הצדיק נפטר אין לנו מומי לינוק שפע וברכה לעולם אלא מוכח מעשינו לבדינו \ החסרון העצום משעת פטירת הצדיק \ סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמיימה \ קדוש מרחם אמו \ לא מצאו אדם יושב ודומם \ 'אדם כי ימות באהל' \ צריכים ללמוד מאורחותיו \ כבוד התורה וכבוד ת"ח - דקדוק ההלכה \ זהירות מ'שיחה בטילה' \ משלו של רבי יהודה ע"ה על המדבר שיחה בטלה באמצע לימודו \ זהירות מלשון הרע \ נקיות עד קצה האחרון \ ה'חכם השלם' של 'מסילת ישרים' - רבי יהודה צדקה ע"ה \ נסתלקה מאיתנו המורגלית \ לקבל כל אדם בסבר פנים יפות \ הטעם שנתקבלו בכלל ישראל ה'משנה ברורה' וה'כף החיים' \ מסירות נפש לכלל ישראל \ כאבו על כלל ישראל \ קירוב רחוקים לתורה ולמצוות \ העמדת עולם התורה בארץ ישראל \ דבריהם הם זכרונם \ אהבת השי"ת לאברהם אבינו ע"ה \ אהבת השי"ת לאברהם אבינו ע"ה - בעבור חינוך הבנים לתורה ולמצוות \ עיקר החינוך - שיהיה חינוך אף 'אחריו' כשהוא לא נמצא \ 'מתהלך בתומו צדיק' \ בעולם הבא יכול לעלות במעלות גן עדן - על ידי בניו שעוסקים בתורה מצוות בעולם הזה \ חינוך הבנים לתלמוד תורה \ התורה משבחת את אברהם אבינו ע"ה על חינוך הילדים - מה שכל אדם מחוייב בזה?! \ התורה משבחת את אברהם אבינו ע"ה כי חינוכו היה חינוך של דוגמא אישית \ התועלת של ה'הספד' \ בפטירת הצדיק - יש לכל אחד אפשרות לזכות באחד ממעלותיו וקנייניו \ צריכים להשלים את החלל \ חן וכבוד יתן ה' \ כ'טיפה מן היס'

מיתתן של צדיקים מכפרת

רבותי! תזכורת קצרה: לפני כחודש, היה לנו 'יום כיפורים', ולדאבוננו הרב, גם אתמול היה 'יום כיפור'. הרי הגמרא (מועד קטן כח.) אומרת: 'מיתתן של צדיקים מכפרת', (מכפרת ממש). **אתמול** ליוונו לחיי עד, את מורנו ורבינו, עטרת ראשינו, רוח אפינו, קדש הקדשים, רבי יהודה צדקה זצוק"ל, זיע"א, 'רוח אפינו' (ממש כך), 'מה נאמר ומה נדבר', איפה נפתח - ובמה נסיים.

'הצדיק אבד ואין איש שם על לב'

הנביא ישעיה (נו, א) אומר: 'הצדיק אבד ואין איש שם על לב', פשוטו - כפשטו: 'הצדיק אבד, ואין איש שם על לב', נאנחים יום, יומיים, שבוע - אבל אחר כך נשכח הכל. 'אין איש שם על לב', צריך לשים את הדברים על ה'לב'. 'על' - כמו שאומרת הגמרא בזבחים (ט). - בלא חציצה. על הלב ממש. לא להסיח דעת. סילוקו של הצדיק, של אדם גדול בישראל, ההפסד, ההעדר, הוא איום ונורא. חסרון שאין לו שיעור. (כמו שנראה בהמשך בעזר האל). אבל אין מי שעושה כך. 'אין איש שם על לב'. זהו פשוטו.

מי ישים על ליבנו כעת?

אבל יש בזה עוד יותר עומק - (וכבר הזכרנו את זה באחד השיעורים, כמדומני בשם חידושי הרי"ם) - 'הצדיק אבד ואין איש שם על לב', פירושו

א. שיחה זו נמסרה ביום י"ג חשוון תשנ"ב, יום אחר סילוקו לחיי עולמים של מרן ראש הישיבה הגאון החסיד רבי יהודה צדקה זצ"ל, שהשבוע חל יום פטירתו, כאשר רבינו שליט"א מאריך בדברי תורתו של רבי יהודה צדקה ע"ה גבי פרשת השבוע, פרשת וירא, ודבר בעתו מה טוב להביא בכאן דברי זכרון חיזוק והתעוררות. רבינו שליט"א האריך הרבה על הגר"י צדקה זצ"ל בקונטרס "יהודה יעלה" הנדפס בראש ספר "נר יהודה". ע"ש.

כך: כל זמן שהצדיק איתנו - הוא שם על ליבנו את מה שצריך לשים, הוא שם 'תורה', הוא שם 'יראה', הוא שם אהבת ה', הוא שם קירוב לה'. הפועל של הצדיק משפיע על ליבנו שלנו. אבל כש'הצדיק אבד' - כבר אין מי שישים על הלב שלנו להיות עובדי ה' יתברך. כך זה כל פעולה רוחנית. אדם צדיק יכול לשבת בחדר שלו, ולעסוק בתורה, ובזה הוא משפיע לכל הבריאה כולה: חשקות לתורה, התקרבות לקב"ה. אבל אחר ש'הצדיק אבד' - מי ישים על הלב שלנו?

כל עוד שרבי יהודה ע"ה היה איתנו - הצדיק שם על הלב. אפילו בלי ידיעתנו. (כי הפועל הרוחני לא נתפס בעיניים גשמיות, בעיני בשר לא רואים רוחניות כלל. אי אפשר לראות). פעולה שלו משפיעה על לב של כל אחד מאיתנו. אבל עכשיו? - על זה מקונן הנביא - 'אין איש שם על לב', מי ישים על ליבנו? זה חסרון אחד.

'היכי דמי אפיקורוס? כגון דאמר מאי אהני לן רבנן'

חסרון שני, הוא מה שכבר הזכרנו דברי הגאון רבי ישראל מסאלנט זצ"ל, דבר איום, (באמת דבר איום למתבונן). הוא מסביר את הגמרא במסכת סנהדרין (צט סע"ב): 'היכי דמי אפיקורוס?' (הגמרא אומרת: תן לנו 'ציור', 'דוגמא', של 'אפיקורוס', מה ההגדרה?). אומרת הגמרא: 'כגון הני דבני בנימין אסיא, דאמרי מאי אהני לן רבנן?'. כלומר: מי צריך חכמים? מה תועלת יש בהם? מה הרווחנו מהם? לא רואה כל תועלת מהם! יושב כל היום ב'ישיבה', לומד ולומד, אבל מה ראינו תועלת ממנו? לא ראינו כלום. יש אחרים שרואים 'ברכה מהם', 'ברכה גדולה..',

ב. הגדר של 'צדיק', הוא 'צדיק חונן ונותן', (כמו שהרחבנו על זה בשיעור אחר), 'צדיק חונן ונותן' (תהילים לו, כא). המציאות של 'צדיק' זה הנתונה לזולת. 'יוסף' נקרא 'צדיק', 'נח' נקרא 'צדיק' (בראשית ו ט), וכמו שמבואר במדרש תנחומא (פר' נח סי' ה).

אבל מהחכם מה יוצא תועלת ממנו? כלום, יושב ועומל, וזהו. 'מעולם לא שרו לן עורבא, ולא אסרו לן יונה', מעולם לא התירו לנו את ה'עורב', ומעולם לא אסרו עלינו את ה'יונה'. אדם כזה שאומר כך: זה אפיקורוס. למה? כיון שכשיושב אחד ועמל בתורה, הקב"ה מגן בעבורו על כולם, כמו שנראה בפרשת השבוע (פרשת וירא): 'ונשאתי לכל המקום בעבורם' (בראשית יח כו). כשיש אחד עמל בתורה - הקב"ה אומר 'יש בה עץ' (במדבר יג ט), וכמו שדרשו רבותינו (ב"ב טו): יש בה אחד שיגן על המקום כ'עץ'!? אבל אחד שמכחיש את זה, הוא אפיקורוס. הוא לא יודע שה'בנאי' האמיתי זה הבן תורה. אל תקרי 'בנייך' (ישעיהו נד יג) אלא 'בונייך' (ברכות סד). על מי זה נאמר? על 'תלמיד חכם'. הוא ה'בנאי' האמיתי. (לא אחד שמסתובב עם 'לבנה' על הראש או בתוך הראש...). ה'בן תורה' שיושב ועמל בתורה, יושב וטורח בדברי רבותינו, הוא הבנאי האמיתי - ומכוחו כולם ניזונים ומתפרנסים (ע' תענית כד סע"ב). ממילא, כשאחד בא ומכחיש ואומר 'מאי אהני לן רבנן?', מה תועלת יש בהם, מה רווח יש בהם - זה האפיקורוס (בה"א הידיעה). שמכחיש את מעלת החכם, את התועלת שבאה על ידי תורתו, על ידי יגיעתו בתורה, על ידי הרבצת התורה שלו, ואומר 'מה הרווחנו בזה?..'.

אפיקורוס אין לו חלק לעולם הבא - מחמת חומר העונש הנורא ועל 'אפיקורוס' הדין הוא שאין לו חלק לעולם הבא (סנהדרין ז). ואפשר להסביר זאת 'בתרי אנפי' (בשני אופנים), דבר ראשון: מחמת חומר הענין. אחד שמזלזל בכבוד התורה אין רפואה למכתו (שבת קיט). המזלזל בחכם עונשו איום ונורא^ג. ולכן מפסיד את העולם הבא. זה אופן אחד.

ג. 'חוייא דרבנן טרקיה - דלית ליה אסותא'

הגמרא במסכת שבת (קי רע"א) מספר על 'ההוא בר קשא', היה אחד ממונה העיר (ע' רש"י שם), שהוא עבר על כבוד חכמים. מה היה? כשנפטר רב

אפיקורוס אין לו חלק לעולם הבא - מחמת שאין לו את הצדיק שיהיה

ניזון ממנו

אבל ר' ישראל זצ"ל פירש שזה לא מדין 'עונש'. מה שאדם מפקפק במעלת החכם, בכבוד התורה ובכבוד לומדיה, זה האפיקורוס

- היה גדול החכמים באותו דור, ראש ישיבה מפורסם - עשו תקנה בעירו 'פומבדיתא' (לאות כאב שנעדר מאיתנו גדול הדור), שבאותה שנה כשיהיה חתונות, לא יעשו אותם כמו שעושים כל השנה, עם כל מיני טבלא ושמוחות מרובות (ע' רש"י שם), אלא צמצמו. היה שם הממונה על העיר, יהודי שמינה אותו הגוי להיות שם הממונה על העיר (ע' רש"י שם), קראו לו 'בר קשא', וכשהוא חיתן את בתו או בנו, אמר: 'מה לי ולתקנות? אני אביא הכל: תזמורת, נגנים, (וידיאו...), הכל אני מביא, לא חושש לשום דבר!'. 'הותרה הרצועה'. אבל עבר על ה'תקנה'.. בא נחש ועקץ אותו. אבל יש לזה רפואה: מי שעקץ אותו נחש, אומר הגמרא (שבת קט סע"ב) שייקחו פרדה לבנה כשהיא מעוברת, ויפתחו את בטנה ויוציאו את העובר מבטנה, ובוזא אפשר לעשות רפואה והוא יבריא מעקיצת הנחש. אבל בתנאי אחד: שהאם, הפרדה, לא תהיה טריפה. אם היא תהיה טריפה - לא תועיל הסגולה הזאת. כשעקץ את אותו 'בר קשא' הנחש הזה, אמר: 'מה הבעיה? מהר, לכו והביאו פרדה לבנה מעוברת!'. הלכו והביאו לו. חתמו אותה - יצאה טריפה. אמר להם: 'אחת? אחת ואחת!..'. תביאו את השניה. וגם השניה יצאה טריפה. וכן בשלישית וברביעית והלאה. שתיים עשרה אחדים היה שם בעיר, וכולם יצאו טריפות. אמרו לו: יש מעבר לנהר עוד אחת [א"ה, עיין מועד קטן (יא). והגהות הב"ח שם, שהיה בפומבדיתא נהר], אמר להם: 'רוצו מהר ותביאו אותה. הארס מתפשט בגופי!'. עד שהגיעו אליה, בא האריה ואכל אותה. עמד אביי ואמר: מה קורה כאן, תגיד: אחד 'מקרה'. שתיים - 'מקרה בדיעבד'.. 'שלוש - אפילו אלה המכחישים יודו שאין זה מקרה. שתיים עשרה?! והשלוש עשרה שימש סעודה לאריה! יש דברים בגו, שמא עקץ אותו נחש דרבנן? שמא הוא עבר על כבוד תורה? אמרו לו: כן רב'ה, צדקת. כאן הייתה תקנה שלא יעשו שמחה מיוחדת בשנה הזאת שנפטר רב, והוא זלזל בתקנה זו. זלזל - לכן עקץ אותו 'חוויא דרבנן טרקיה דליה ליה אסותא'. נחש דרבנן עקץ אותו, שאין לו רפואה. אבוד. וכך היה. ה' יצילנו.

מפסיד את העולם הבא, לא רק בגלל העונש הנורא על חומרת החטא. (זה חשבון אחר). אבל ההסבר הוא: כל זמן שהצדיק חי, אנחנו ניוונים מכוחו. וכמו שאמרו הקדמונים - השל"ה הק' (פרשת ויגש תורה אור סוף אות כז) ועוד - שכל העולם כולו אינו ניוון אלא 'בשביל' חנינא בני (תענית כד סע"ב), כשרבי חנינא היה חי - כל העולם כולו היה ניוון ב'שביל' שלו. דרכו עבר השפע לכל הבריאה. 'צדיק חונן ונותן' (תהילים לו כא). רבי חנינא פרנס מכח תורתו את כל הבריאה כולה. מכח היות ר' חנינא בבריאה כולם ניוונו. זה טוב, כשיש את ר' חנינא, ואנו ניוונים מכוחו, וכל אדם את המצוות שלו לוקח איתו לעולם הבא. יש לו שם 'קרן' ויכול להינות ממנה. אבל בשעה שר' חנינא הסתלק לחיי עד, ממילא כבר אין 'בשביל חנינא בני', ומכח מה אדם צריך להתפרנס? מכח זכויותיו שלו. וזה אסון נורא. כי יאכל כאן בעולם הזה את ה'קרן' של זכויותיו, וכאשר יגיע לשם - לעולם הבא - מה יהיה לו? אין לו על מה להישען, אין לו על מה להתפרנס. ולכן אפיקורוס אין לו חלק לעולם

'יושבי קרנות'

ד.

שמעתי מדודי רבי יהודה צדקה זצ"ל (שאנו עסוקים בהספדו), שהוא אמר - בשם הרב 'בן איש חי' זצ"ל (בן יהודע ברכות כח:) - שזהו הפירוש 'יושבי קרנות'. מה פירוש המושג הזה שרבותינו צריכים לומר 'יושבי קרנות' (ולא שמת חלקי מיושבי קרנות, ברכות כח:). מה הביאור בזה? 'יושב על הקרן', פירושו של דבר הוא, שהוא אוכל את ה'קרן' שלו כאן בעולם הזה, וכשיבוא לעולם הבא כבר אין לו כלום.. כבר ישב על ה'קרן', ניוון מה'קרן'. 'יושבי קרנות'.

חכם שעוסק בתורה, יש 'קרן' ויש 'פירות', וממילא הוא ניוון מה'פירות', ונשאר לו 'קרן' לעולם הבא. אבל אחד שהוא בגדר 'יושבי קרנות', פירושו של דבר הוא, שהוא אוכל מה'קרן'. מה יישאר לו לעולם הבא? כלום לא יישאר! יבוא לשם ריק. יאמר לפני בית דין של מעלה: 'עבדתי, עשיתי, טרחתי, קיימתי!', עשה מצות בעולם הזה. יאמרו לו: אמת. אבל 'אכלת ארוחת צהריים' - הפסדת שנה

הבא. כי אם הוא מזלזל בתלמידי חכמים, אינו יכול להיוושע בזכותם. ומטעם זה אין לו חלק לעולם הבא. וזה ההעדר הנורא שיש בסילוקו של צדיק, וצריכים לתת את הלב ואת הדעת על זה.

'יתומים היינו ואין אב' - החסרון מיד ברגע הפטירה

במגילת איכה (ה, ג): 'יתומים היינו ואין אב'. ולכאורה, פשיטא, אדם יתום - אין לו אב. מה הנביא מתכוין? מה הפסוק אומר? כאשר דוד המלך ע"ה מקונן על 'אבנר', כך הוא אמר: 'הלא תדעו, כי שר וגדול נפל היום בישראל' (שמואל ב ג לח). וכבר אמרו הדרשנים (מפורסם בעולם), כי בא דוד המלך להודיענו, 'הלא תדעו', לשון עתיד, 'כי שר וגדול נפל היום בישראל', בהעדר של צדיק, ברגע הראשון אדם לא יכול לתפוס מה גודל החסרון, הלב נשבר באמת, הלב כואב, בוכים, מעומק הלב, אבל באו ולימדו אותנו, כי את גודל ההעדר - אנחנו נראה לקמן. נראה בעתיד. זה מה שדוד המלך ע"ה אומר, 'הלא תדעו', עכשיו אנחנו עדיין לא יודעים, עדיין לא רואים, אבל לקמן, אוי ואבוי, כשיבוא עוד יום ועוד יום, ואין לנו את הצדיק, אין לנו את גדול הדור, תדעו כי באמת 'שר וגדול נפל היום בישראל'. זה הביאור: 'יתומים היינו ואין אב'. 'יתומים היינו', היתום שמת אביו, זה באמת הפסד גדול, זה צער

אחת. 'אכלת ארוחת ערב' - (תעריף לילה!). הפסדת שנתיים. וכן על זה הדרך. אדם נפסד, אוכל את פירותיו, אוכל את קרנו כאן בעולם הזה. כאשר יש את רבי חנינא, ניוונים ממנו. אבל כשאין את רבי חנינא, כל אחד צריך לחוש לעצמו. וכשאחד בא ומזלזל ואומר 'מאי אהני לן רבנן?', 'מי צריך 'בני תורה', 'מי צריך 'עמלי תורה', מי צריך 'רבנים' ו'חכמים', זה אפיקורוס! אומרים לו: חתכת את ה'עין' שאיתה יושב עליו, אין לך ממי להתפרנס - אתה צריך להתפרנס משלך. וכולי האי ואולי.. כשיגיע לעולם הבא יאמרו לו: 'אתה בגרעון.. עוד תשלים, ועוד תשלם!..'

נורא. אבל אחר כך, כל חייו הוא סובל שאין לו אב, היתמות מלווה אותו כל הזמן, אין לו במי להישען, אין לו במי להתייעץ, אין לו במי להתפרנס, אין לו את האב. זה 'יתומים היינו ואין אב'. על גודל ההפסד עכשיו, שכבר מעכשיו אין אב שמלווה.

חסרון בפטירת הצדיק מתחיל מזמן הפטירה

על זה צריך באמת לבכות ולהצטער על אבדן הצדקיא. לא רק בכי, גדול הצער, מה יהיה איתנו? בזכות מי נחיה? בזכות מי נתפרנס? הפסדנו אוצר כלי חמדה, אוצר התורה, אוצר היראה. במה נוכל להשלים קצת את החסרון הנורא הזה? (חסרון נורא ואיום).

'סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה'

מה נדבר על חכם יהודה ע"ה, כולם הכירו אותו, כמו שאמרו, 'סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה' (בראשית כה יב), גדול בישראל לפעמים זה בגדר ה'סולם' הזה: אתה רואה שהוא נמצא כאן ב'ארץ', אבל אתה לא יודע ש'ראשו' איפה נמצא? 'מגיע השמימה'. ה'חזון איש' אמר שצדיק בישראל זה בגדר 'מלאך' ולא בני אדם (ע' קובץ איגרות ח"א סי' יג), אתה רואה אותו, אתה חושב 'אחד כמוני, לבוש כמוני, הולך כמוני, יושב כמוני...! אבל זה 'מלאך'. מלאך עלי אדמות. מלאך שכל כולו קשור ברוחניות. מלאך שכל ה-24 שעות שלו זה ענין עבודת ה' יתברך. זה חכם יהודה ע"ה.

קדוש מרחם אימו

קדוש מרחם אימו. זה לא מליצה. זה אמת לאמיתותה של תורה. מי שיודע יודע, שהייתה לו אמא צדקת, הרבנית שמחה ע"ה, (אפשר לומר זכרונה יהא עלינו אמן. באמת, אם יש ל"ו צדיקים (סוכה מה:), אז היא

ברשימה, אפילו שאמרו 'צדיקים' זה לא שולל 'צדקניות' גם כן.. באמת 'ולה דומיה תהלה', נבוא לדבר עליה, מי שיודע, תקצר היריעה מלהכיל, אין לי מה לתאר, בקדושה, בצדקות, בתורה, מה שהיא למדה האשה הזו, בכל מכל כל, בחסידות, בקדושה וטהרה, הפלא ופלא, צניעות, אין לנו מה לתאר בכלל). שמעתי מבאי הבית שסיפרו, שכשהיא הייתה מתפללת, עוד כשהיה רבי יהודה תינוק, היא הייתה אומרת לו: 'יהודה, אני עכשיו מתפללת, אני מבקשת בשעה שאני מתפללת לא תבכה, אל תפריע'. ושמע בקולה! כל פעם שהייתה מתפללת והייתה אומרת לו כך - אין בכיות! גומרת את התפלה 'עושה שלום', חוזר לבכות, עכשיו כבר סיימה את התפלה, אפשר לבכות.. אבל כשהיא מתפללת, לא מפריעה. היא בקשה. זה נקרא קדוש מרחם. כפשוטו ממש.

'לא מצאו אדם יושב ודומם'

עמל תורה, אני יכול להעיד על עצמי: זכיתי להכנס אצלו הרבה פעמים, (זכות הייתה לי, חסדי השי"ת), ואני אומר לכם, תאמינו לי, כל פעם שבאתי, תמיד עם הספר, כמו שאומרת הגמרא על רבי אליעזר הגדול שמעולם לא מצאו אדם יושב ודומם (סוכה כח.), אלא יושב ועוסק בתורה, כל פעם שבאת, אתה רואה אותו יושב ולומד, איזה שעה שתבוא, איזה מצב שיהיה. (יש אחד שאתה נכנס אצלו אתה רואה אותו יושב ואוכל.. יש אחד שאתה רואה אותו יושב ולומד..). באיזה מצב, באיזה זמן, ברגעים הכי קשים! חולה, זקן, תשוש, 'אחרי שיעור', 'לפני שיעור', תמיד: יושב ולומד. ואני מספר מה שאני ראיתי. זה פירושו של דבר: שאדם דבוק ברמ"ח איברים ושס"ה גידים בתורה, דבוק בקונו, אין לו אלא תכלית אחת להיות עבד נאמן לה' יתברך. תמיד שואל את עצמו: 'איך אפשר שיצא ממני יותר נחת רוח לקב"ה?!'. תמיד לייעל, לשפר, להוסיף. להתגדל עוד בתורה. הכל כדי לעשות נחת רוח לקב"ה. הרי אני עבד, וזה התפקיד שלי, לעבוד את ה'.

'אדם כי ימות באהל'

עמל תורה שהיה עמל בה, והרבצת התורה שלו: 55 שנה הרביץ תורה בישראל! מי זכה לזה?! עד יומו האחרון, עד שהיה מסוגל להגיד שיעור אמר שיעור. בכל מצב. (כמו שכולם יודעים). התלמידים יספרו, התלמידים יעידו, כותלי בית המדרש יוכיחו. אדם אחרי 'התקפת לב' חולה, קשה לדבר, קשה להגיד שיעור, הוא בא עם ה'חמצן', (עם המכשיר של 'כלי החמצן'), לתוך 'בית המדרש', לתוך ה'שיעור', ובאמצע השיעור צריך להחיות את עצמו ולהמשיך הלאה. אדם כי ימות באהל (במדבר יט יד), עד מיתה ועד בכלל (ע' ברכות סג:). מרגע ראשון ועד רגע אחרון.

צריכים ללמוד מאורחותיו

אנחנו צריכים ללכת בעקבותיו. המטרה של 'הספד', זה לא רק לספר נפלאות וגדולות על הנפטר, על המנוח, אלא פירושו של דבר שאנחנו צריכים להמשיך בדרכו, לקחת, (כמו שנראה בהמשך מדבריו של רבי יהונתן אייבשיץ וצ"ל מה שהוא כותב במעלה של 'הספד', לקחת קצת כל אחד לפי מה שהוא יוכל, איזה 'פרט', איזה 'נקודה' להתחזק בדבר). 'שקידה' - לא מצאו אדם יושב ודומם. ואני מעיד על זה.

כבוד התורה וכבוד ת"ח - דקדוק ההלכה

כבוד תורה אי אפשר לשער בכלל, למי שיהיה, 'בר בי רב דחד יומא', בסבר פנים יפות, אהבת תורה, מחבבו מגפפו, מנשקו, עומד לו כאילו מי יודע מה.. נכנסתי אליו כמה פעמים, תמיד היה עומד. אמרתי לו: 'מחילה כבוד הרב, מה זה לעמוד לאחד זוטר?!', הוא אומר לי: 'מה זה 'מחילה'?', כשאני מניח תפילין אתה אומר לי מחילה? זה מצוה!!'. מצוה מה שייך כאן מחילה. (כך הוא אמר). כשהיה שוכב אז בפעם

ראשונה בבית חולים, ביקר אותו הגאון רבי יצחק וויס (זצ"ל), הרב של ירושלים. בא לבקר אותו, בשעה שהוא מוטל במיטה, עטוף במכשירים. ורבי יהודה ע"ה מנסה להתרומם ולעמוד לכבוד! (כך סיפרו התלמידים שראו אותו). מי חושב על הדברים האלה? מי יש לו כח בזה, זה 'דקדוק ההלכה' שנכנס בעצמות: נכנס חכם בישראל - כבוד תורה מחייב! לכן אפילו כשהוא שוכב עטוף בייסורים ובמכשירים, אבל צריך להתרומם, לקום לחכם, לכבד את התורה. זה דקדוק ההלכה. [אנחנו בעוונות (אדם יראה בעצמו), מצוות ש'קל לו' לקיים ב'קלי קלות', נשמטים מתחת ליד].

זהירות מ'שיחה בטלה'

זכיתי להתפלל איתו קרוב לשלושים שנה בימים נוראים, אני יכול להעיד (מה שאני זוכר עכשיו), שכמעט בכל פעם שדיבר ב'נעילה' - (כיבדו אותו להגיד מוסר של ה'נעילה', או מוסר של 'ראש השנה' לפני התקיעות) - אחד הפרטים שהיה מדגיש ומדבר עליהם תמיד, מה היה? בשעה שהאדם יושב ולומד, שלא יפטט שיחה בטלה! זה בער לו כאש בעצמות. (ממש כך).

משלו של רבי יהודה ע"ה על המדבר שיחה בטלה באמצע לימודו לפני כמה שבועות הבאנו את המשל שלו, (אמר אותו בראש השנה האחרון, שעוד זכינו לשמוע דברי תורה מפיו): אדם מכין למלך ארוחה טעימה, אחד זכה בגורלו הטוב להכין סעודה למלך, (כולם זוכים ליה? מעטים זוכים שהמלך נאות לאכול מסעודתם!). הכין לו סעודה כיד המלך, ממש, מאכלים ערבים שאין כדוגמתם, אבל בכמה פינות של ה'צלחות', הוא פיזר קצת 'עפר', לא הרבה.. כאן קצת ושם קצת.. הגע בעצמך: המלך יאכל סעודה כזו? אף אחד לא יאכל. אפילו רעב ואפילו שמע שמהאכל טוב,

ויש לו גם ריח טוב.. מי יאכל ויש שם עפר? והנמשל - אמר חכם יהודה ע"ה - אדם יושב ולומד תורה, מכין סעודה למלך, מלכו של עולם, עריבה וטעימה שאין כדוגמתה, כל מלאכי השרת, עם כל השירים והמנגינות והזמירות שמזמרים ברקיע, זה לא דומה לדף גמרא שאדם יושב כאן ולומד. אבל באמצע הלימוד, הוא 'מפטפט' קצת 'שיחה בטלה'. לא צריך 'הרבה', שתים שלוש משפטים כאן ושם, וממילא זה כמו 'עפר' שהוא זורה כאן ושם. ואומר: 'אדוני מלכו של עולם, בכבוד - תאכל!'. 'הקריבהו נא לפחתך' (מלאכי א ח). תאכל אתה נראה אותך? אתה לא אוכל, למה יאכלו שם למעלה?! זה היה המשל שלו ביום ראש השנה האחרון. זה בער לו בעצמות.

צריכים להתחזק בזה. לא לחינם אומרת הגמרא (הגיגה יב:) על הפסוק (איוב ל ד) 'הקוטפים מלוח עלי שיח, ושורש רתמים לחמם', שזה מדבר על אותם אלה שפוסקים מדברי תורה - ועוסקים בשיחה בטלה. העונש שלהם שמאכילים אותם גחלי רתמים. הגאון רבי חיים מולאז'ין זצ"ל מפרש: מדוע דוקא 'גחלי רתמים'? יאכלו גחלים של 'חרובים', גם כן זה נורא נוראות, (אדם ייתאר לעצמו שאוכל 'לחם חם' כבר לא יכול, 'כוס תה' חם כבר אומר 'שרפתי את הלשון', יתאר לעצמו לאכול גחלים ממש.. ה' יצילנו). וביאר: הגמרא אומרת במסכת בבא בתרא (עד:) שה'רתמים', העץ הזה, הוא מיוחד במינו, במה מתבטא המיוחדות שבו? שה'גחלי' שלו בוער י"ב חודש, 12 חודש הגחל שלו בוער! זה הי"ב חודש של הגהינום (ע' עדויות ספ"ב). לכן דוקא נותנים לו את הגחלים הללו, אומרים: 'תאכל..'. זה לא מליצה". אנחנו אומרים את זה 'כלאחר ד', אבל מי שמבין מזה זה, זה איום ונורא. וצריכים להיזהר בזה.

זהירות מלשון הרע

הקול קול יהודה. זהירותו מנדנדוד של אבק לשון הרע. בחג סוכות שנה שעברה, נכנסנו לבקר אותו - 'חייב אדם להקביל פני רבו ברגל' (ר"ה טז:) - על מה הוא דיבר? על הנקודה הזו. הוא תלה את התמונה של ה'חפץ חיים' זצ"ל מול הכניסה, אמר: 'זה טוב שה'חפץ חיים' עומד מולך.. זה שומר. איך אדם ידבר לשון הרע שה'חפץ חיים' מולו? אדם לא יכול. אפילו יש לו לשון הרע 'טרי' 'עסיסי' 'בריא'. רוצה להגיד את הלשון הרע, אבל רואה אותו, מסתכל עליו, אדם נמנע'. כך הוא אמר. 'קול יהודה'. והכל בטהרה, והכל בקדושה. לשמוע טוב, זה פרט אחד. 'מה נאמר ומה נדבר', איפה נתחיל ואיפה נגמור? איפה שתיגש - מידות, מי ראה כהנה? כליל המעלות, כליל המידות.

נקיות עד קצה האחרון

נקיות - עד קצה אחרון. בכל מכל כל. אספר לכם עובדא אמיתית. (כל מה שאני מספר זה מה ש'בדידי הוה עובדא'). לפני שנים (עוד בצעירותי, ממש סמוך אחרי החתונה), היה שיעור של חכם יהודה ע"ה בבית הכנסת 'משכיל אל דל', כל ליל שישי היו לומדים, (אז היו לומדים רמב"ם עם הכסף משנה על הסדר), וכל ליל שישי היה מתחיל שעתיים אחרי חצות (בערך, לא זוכר בדיוק את השעה) עד התפלה בנין. זכיתי איזה תקופה להשתתף בשיעור. פעם אחת חכם יהודה ע"ה איחר, (היה לו אונס), מתחילים נניח בשעה 2:00 בלילה, אז הוא בא חצי שעה לפני התפלה שהייתה נניח

פ"ב). ע"ש. וצע"ק, כי בגמרא בבא בתרא שם מבואר שגחלי רתמים בוערים יותר מי"ב חודש. ולפ"ז ר"ל שהעונש חמור יותר מיב"ח של גהינום, שנוסף לו יותר. ועיין.

בשעה 5:00 בבוקר. מיד כאשר נכנס, אמר, 'תביאו את הספר, נתחיל'. הביאו את הספר, פתח את הספר - וסגר אותו. אמר שכל אחד ילמד לבד. כולם התפלאו: מה קורה כאן? אומר נתחיל את השיעור, פותח את הספר ואחר כך סוגר? אחר כך הוא הסביר: 'עוד מעט יבואו להתפלל כאן, יבואו אנשים להתפלל, יראו אותי יושב ולומד, מוסר שיעור, מה הם יחשבו? הרב בא (כמו בכל שבוע) בשעה 2:00 בלילה, ועד עכשיו הוא לומד. אני יגנוב את דעתם?! זה אני לא יעשה!'. מי חושב על זה?.. (אחד בא 'דקה לפני הסוף' פותח את הספר, כדי שבאמת יחשבו שהוא נמצא כאן מהשעה 2:00 בלילה...). מי חושב על הדברים האלה? מידת נקיות בהפלגה.

ה'חכם השלם' של 'מסילת ישרים' - רבי יהודה צדקה ע"ה
תאמינו לי, (אני מספר לכם רחשי לבבי), כשאני מלמד 'מסילת ישרים', ואני רואה את ה'חכם השלם', מי מצטייר מול עיני האדם השלם? חכם יהודה ע"ה. הוא מצטייר מול עיני. זה במידת נקיות, זה בזהירות, זה בזריזות, זה בתורה. זה בהכל. חסידות עד קצה אחרון. בהפלגה. מה נבוא לספר? הדברים ידועים ומפורסמים.

נסתלקה מאיתנו המרגלית

כל מה שאנחנו אומרים - לנו אנחנו אומרים. כמו שהגמרא (מגילה טו.) אומרת: מרגלית בכל מקום שהיא נמצאת - מרגלית שמה. בחדר הזה או בחדר הזה: מה נפקא מינה, מרגלית זה מרגלית! ההבדל זה לנו, מאיתנו נסתלקה המרגלית. בכל מידה ומידה. ענווה, פשטות, אהבת הבריות, מקבל כל אחד בסבר פנים יפות, בכל מצב.

לקבל כל אדם בסבר פנים יפות

אדם קל לו לקבל את השני בסבר פנים יפות, כאשר טוב לו, נח לו, באמת אוהב אותו, מחבק אותו מנשק אותו (עד שהשני מתפלא: 'מה קרה היום?..). אבל לקבל את השני בשעה שאדם נמצא בצער, נמצא בכאב לב, בעגמת נפש, כאשר יש בעיות, יש ייסורים, לא חסר מה? ופתאום בא מיישהו, האדם צריך להיות ממש בעל כוח עצום לשנות את עצמו להביא פנים חדשות לכאן. וזה היה הרב [חכם יהודה] ע"ה. זה החסיד של 'חובות הלבבות' (שער הפרישות פ"ד) שאבלו בליבו - וצהלתו על פניו. כל מי שזכה להיכנס אצלו, מי שישב בד' אמות שלו, הרגיש 'גן עדן' בחיים. (ממש כך). בכל מצב. אדם היה לפעמים מדוכא, לפעמים בייסורים, לפעמים בעגמת נפש - נכנס אצלו, כבר נשתנה הכל. לראות אותו - זה כבר היה רפואה. זה כבר היה חיוך. בפרט שהוא מעודד ותומך ומסייע. מי שידע - ידע. מה יש להאריך בדברים הללו! קשה לתאר.

הטעם שנתקבלו בכלל ישראל ה'משנה ברורה' וה'כף החיים'

לפני הרבה שנים, כשהיה היארצייט של סבא בעל 'כף החיים' זצ"ל, הוא אמר כאן באחד השיעורים (מי שזוכר), הרגשה נוראה: שהוא התבונן וראה דבר מעניין, שנים מגדולי רבותינו בדור שלפנים זכו שדבריהם נתפשטו בכל תפוצות ישראל, ונתקבלו אצל כל העדות, בעל 'משנה ברורה', הגאון ה'חפץ חיים' זצ"ל, וסבא בעל 'כף החיים' זצ"ל. וזה מפורסם, זה ידוע. ולמה באמת זכו לזה, מה הסיבה? כיון שהיה להם 'פה

1. א"ה, תל"י"ת זכינו להדפיס הדברים בקובץ זכרון לבעל כף החיים זצ"ל "תפארת חיים" (עמוד טו והלאה). ע"ש.

קדוש', 'פה טהור'. זה הנקודה. בזה הוא תלה את הכל. מי שמסגל לעצמו קדושת פה, אז באמת כמו שכתוב בספר הזוהר (תיקוני זוה"ק בהקדמה דף יז ע"א) הוא זוכה למלכות. 'פה קדוש' מביא 'מלכות' לאדם. 'מלכות' לא צריך דווקא שאדם יהיה מלך על בשר ודם. אלא: 'מאן מלכי? רבנן' (גיטין סב סע"א). שיוצא טבעו ושמועתו בכל העולם כולו. ובמה הוא תלה את זה? בקדושת הפה. ה'חפץ חיים' זצ"ל ידוע ומפורסם, וסבא גם כן, היא לו את 'מידת השתיקה', לא לדבר שיחה בטלה בשום פנים. וחכם יהודה ע"ה, בעצמו היה נזהר בזה. ובשעת הסעודה, כמעט מימיו - חוץ מלימוד מושניות (ע' כף החיים סי' קנד סק"י והלאה, ובקובץ זכרון לבעל כף החיים "תפארת חיים" עמוד פד ובהערה שם) - לא היה שח 'שיחה בטלה'. 'שיחה יתירה' זה בכלל היה משוקץ אצלו הדברים הללו.

מסירות נפש לכלל ישראל

זה מה שמחייב אותנו. מסירות נפש בשביל כלל ישראל. בכל מצב, הן לכלל והן לפרט. לוקח כל דבר אל הלב. מחלה עצמו על אחרים. ראש השנה האחרון התפללנו ביחד, בשעת פתיחת ההיכל של ראש השנה יש הרבה תפלות, תפלה של הרש"ש, ושל החיד"א, וברוך שמים, וי"ב פעמים פסוק 'לעולם ה' דבר ניצב בשמים' (תהילים קיט פט), וכל זה לוקח זמן. באתי ואמרתי לו: 'כבוד הרב, יש פלוני שהוא זקוק לרחמי שמים, יש לו צרה גדולה...! לפני שהספקתי לדבר איתו, אומר לי: 'כבר התפללתי עליו!'. אף אחד לא ביקש, סתם מיישהו, באתי רק להגיד לו להזכיר לו, עכשיו שעת רצון, אומר לי: 'כבר התפללתי עליו, אתה לא צריך להגיד לי'. אף אחד לא ביקש ממנו. באמיתות אף אחד לא ביקש ממנו. אבל זה אחד ששם לב על כולם. פלוני בצער - אז צריך להזכיר אותו בתפלה. לאלמוני אני יכול לעזור לו - אני יעזור לו. פרט וכלל.

כאבו על כלל ישראל

שמעתי מבנו [הגאון הגדול רבי משה צדקה שליט"א], (וגם אתמול הוא אמר את זה בשעת הלוויה), שלפני 30-40 שנה שהייתה עליה מחז"ל, הוא קם בבוקר ואמר, 'הלילה לא יכלתי לישון'. כך שח לפי תומו. מה קרה? אמר להם: 'מה יהיה עם העולים? מי ידאג להם? באים כמו 'עדר בלא רועה', רוחניות, תורה, בלי זה ילכו לאיבוד, לא יכולתי לישון!'. היה מהשרידים אשר ה' קורא שעמד בפרץ ובמסירות נפש בכל מה שאפשר. דברים מפורסמים. (אחד יגיד: מה אני כול לעשות, אני יושב בתוך הבית, מה אני יכול לעשות? אדם צריך לדעת מה שיש בכוחו לעשות, יעשה, והמעט שעושה עושה ברכה רבה אחר כך).

קירוב רחוקים לתורה ולמצוות

כמה קירוב לתורה ולמצוות וליראת ה' טהורה. בהיותו בבית חולים, אדם שוכב חולה, בעצם המציאות שלו, שכל כולו קדש קדשים, זה מקרין, זה משפיע על הזולת, ואחרים מתקרבים, והוא שמר איתם קשר גם אחרי שיצא מבית חולים. עוד לקרב ועוד לקרב. מה שאפשר לקרב לתורה ולמצוות. בכל מכל כל.

העמדת עולם התורה בארץ ישראל

כמה כיתת רגליו בכל פינה זוויית בשביל הרבצת תורה, בשביל חינוך הבנים. תאמינו לי: עשרות שיחות שמעתי ממנו (אולי יותר), וכמעט (בלי גזמא) לא היה פעם אחת שלא יזכיר ענין של חינוך הבנים. אפשר לומר בפה מלא, כי כל מה שיש אצלנו היום ב"ה 'לגינות' של תורה, (עוד צעירים ועוד צעירים, עוד בני תורה), ודאי בלי ספק שחכם יהודה

ע"ה נוטל חלק בראש. זה מכוחו של אותו זקן. המסירות נפש של הרבצת התורה, לדבר על זה כל פעם. וזה בער לו כאש בעצמות. חינוך הבנים. נהימת אריה היה לו על הדבר הזה. איך אדם לא דואג לדברים הללו, איך אדם לא איכפת לו מזה?

דבריהם הם זכרונם

הנה ספרו לפנינו, גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם' (חולין ז:), 'אין עושין נפשות לצדיקים, דבריהם הן הם זכרונם' כדברי הירושלמי (פ"ב דשקלים ה"ה)^ז, לצדיקים לא צריכים לעשות להם מצבה גדולה ומפוארת, דבריהם הן הן זכרונם^ח.

ז. יש אחד כשנפטר לבית עולמו, המשפחה שלו עושה לו מצבה גדולה כמו 'בית', צאו וראו, תראו איזה מצבות יש.. 'מינים ממינים שונים ומשונים'.. ראיתי מצבה באיזה מקום כמו של 'אוניה'.. פלא פלאות, להיכן צריך להפליג?.. לא יודע. בגהינום יש ים נוסע שם?.. אדם כזה לא יוכל לקום בתחיית המתים, יש לו בית של 5 טון על ראשו.. איך יקום מסכן.. אדם משקיע את ראשו בדברים האלה, מה לנו ולזה? אם אדם רוצה לעשות נחת רוח לנפטר - יעשה 'קרן' (של גמ"ח וכיוצא) בשבילו, יביא ש"ס לבית המדרש. הרבה יותר טוב מכל הדברים הללו, שהם 'ברכה לבטלה'. עושה מצבה משיש מיוחד.. למה? וכי מקנאים המתים אחד בשני מה שיש לו 'על ראשו'? העיקר מה שיש 'בתוך הראש'.. רוצים לדאוג למנוח - בזה צריכים לדאוג לו: יתפסו איזה 'אברך', ויתמכו בו שישב וילמד ש"ס בשביל נשמתו של אותו אחד. יהיה לו שמחה ונחת בשני עולמות. יש כאלה עושים מצבות מפוארות (שטויות והבלים), אדם לא שם לב על זה. [ועיין להחפץ חיים זצ"ל בספרו אהבת חסד ח"ב (פרק טו בהערה). ע"ש].

ח. לפני 60 שנה, באו לגאון רבי חיים עוזר זצ"ל (מוילנא), אמרו לו שעושים

אהבת השי"ת לאברהם אבינו ע"ה

ואני רוצה להקריא את לשונו הטהורה של הרב ע"ה, מה שהוא כותב בפרשה שלנו בספר קול יהודה^ט (מהדורה שניה סוף עמוד קכו והלאה). בפרשה שלנו אומרת התורה הקדושה: 'וה' אמר, המכסה אני מאברהם אשר אני עושה. ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום, ונברכו בו כל גוי הארץ. כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו, ושמרו דרך ה', לעשות צדקה ומשפט, למען הביא ה' על אברהם את אשר דיבר עליו' (בראשית יח, יז-יט). מסביר רש"י (שם יט), מה זה 'כי ידעתיו'? מסביר רש"י: לשון חיבה. הקב"ה אומר: אני אוהב את אברהם, מחבב אותו אהבה עצומה בלב ונפש, היאך אני יכול להסתיר ממנו 'המכסה אני מאברהם' אני יכול להעלים ממנו את מה שאעשה בסודם? זה הפסוק.

אהבת השי"ת לאברהם אבינו ע"ה - בעבור חינוך הבנים לתורה ולמצוות שואל הרב ע"ה, ואומר כאן דבר נכון: צא וראה, צא והתבונן, צא ולמד, "הנה אברהם אבינו ע"ה נתנסה בעשרה נסיונות" (אבות פ"ה מ"ג), נסיונות קשים, נסיון של אור כשדים שזרקו אותו לכבשן, 'אחד היה אברהם' (יחזקאל לג כד), מסר נפש על קדושת שמו יתברך, (הוא לא ידע

עכשיו 'שנת יובל לרמב"ם - 800 שנה לפטירת הרמב"ם', רוצים לעשות 'טקס' גדול. הרב התחיל לצחוק.. אומר: 'יובל זכרון' עושים למי שנשכח (מסכן), וצריכים להזכיר לציבור שהוא קיים, עושים לו 'יובל זכרון'. אבל 'הרמב"ם'? אצלי הוא לא נשכח.. כנס לכל בית במדרש, כל הזמן תשמע, 'הרמב"ם אומר כך', 'הרמב"ם פוסק כך', 'הרמב"ם סובר כך', וכל אחד מפלפל מה כוונתו, ומה למד. הוא לא צריך לא 'יובל' ולא 'זכרון', 'יובל זכרון' צריכים אחרים (שבאמת לא צריכים 'זכרון'). הם צריכים. אבל אצלינו ב"ה דבריהם הן הן זכרונם.

ט. לספרו קרא 'קול יהודה'. הענין של 'הקול' היה בוער אצלו. אם זה לשון הרע, שיחה בבית הכנסת, שיחה באמצע הלימוד, שיחה בטלה וכיוצא.

שכשהוא יקפוץ אז יהיה לו נס והוא ינצל, הוא לא עשה חשבונות 'אני אקפוץ ואנצל'. הרן עשה נסיון כזה, קפץ ונשרף.. כי מי שקופץ למען כבוד השי"ת, קופץ על דעת להישרף, לא על דעת להינצל). זה נסיון אחד. עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ע"ה (אבות שם). "ובכל זאת אין אומר הכתוב 'ידעתיו', לשון חיבה, אלא רק עבור" דבר אחד, "אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו". חסר נסיונות אחרים שהראו גודל מסירות נפשו של אברהם אבינו ע"ה לקב"ה, והקב"ה אוהב את אברהם רק בגלל 'אשר יצוה את בניו וביתו אחריו'! "רואים מכאן", אנו למדים מכך, "כמה גדולה מעלת הינוך הבנים". אתה רוצה שהקב"ה יאהב אותך? -תלך בדרכו של אברהם אבינו ע"ה. תחנך את הבנים. 'ידעתיו' - אני אוהב אותנו. למה? 'למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט'.

עיקר החינוך - שיהיה הינוך אף 'אחריו' כשהוא לא נמצא

וכאן הוא מוסיף ומבאר: תשמע את הפסוק, את הצלצול של הפסוק, מה זה 'אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו', מה זה 'אחריו?', לכאורה זה מיותר, היה מספיק שהתורה הייתה אומרת: 'למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו, ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט'. מה הפסוק בא להדגיש 'למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו'? מה החידוש? "ודקדק לומר 'אחריו', כי לפעמים אדם מחנך את בניו, אבל זה לא חודר פנימה, אלא רק 'בפניו', למראית העין בלבד, הם מתנהגים כשורה, אבל 'אחריו', לאחר שהוא פונה, עושים מה שלבם חפץ", זה לא מספיק. 'חינוך', זה צריך להיות שנכנס לו לנשמה של הבן. "לזה בא הכתוב ומדגיש 'אחריו', כי זה העיקר, העיקר הוא שידע להנך אותם שיהיו שומרי צדקה ומשפט גם 'אחריו', וגם כשהוא הולך לעולמו יהיה בטוח שבניו 'אחריו' ממשיכים דרכו", גם 'אחריו' יעשה את מה שאבא שלו חינוך אותו, לא רק בפניו. (יש אחד שהוא עושה מה שאבא שלו אומר לו

'בפניו' - או 'מפני הכבוד' או 'מפני היראה'.. או מפני שניהם גם יחד.. הוא 'מפחד': אבא שלו 'אלוף העולם בסמירות לחי'.. אם אני לא אעשה מה שהוא רוצה, אני אראה את נחת זרועו.. לכן 'בפניו' עושה הכל. 'חסיד קדוש'. אבל אחרי שהאבא מסובב את הראש כבר חזר לשלו.. מה הרווחנו בזה?!. התפקיד של אברהם אבינו ע"ה, מה שהוא עשה, ומה שאנו מצווים לעשות, זה שהחינוך יהיה 'אחרי', אפילו כשהאבא לא כאן, כבר הלך, איננו, גם אז הבן הולך בדרכיו. זה הדגשה של הפסוק שמוסיף למען אשר יצוה את בניו ובני ביתו 'אחרי'. גם כשהלך לעולמו וכבר לא נמצא כאן, יהיה בטוח שבניו אחרי מומשיכים דרכו. זה ה'אחרי' האמיתי. (לא יאמרו אחרי פטירתו: 'ברוך שפטרנו'..), החינוך האמיתי: 'אחרי'.

'מתהלך בתומו צדיק'

"ועל פי זה אפשר לבאר הכתוב", את הפסוק במשלי (כ, ז) "מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו. ודרשו הכמינו ז"ל אל תקרי 'בתומו' אלא 'במותו'", מה הדיוק במאמר הזה? מה זה גדר הצדיק, "מי נקרא צדיק? מי שהוא יודע שהוא מתהלך לעולמו", כבר הלך לעולמו, "ובניו מומשיכים דרכו", זה 'מתהלך בתומו', 'מתהלך ב'מותו' צדיק, כשבניו 'אחרי'. "אדם כזה באמת אשרי". יש לו זכות גדולה. "ואמר 'מתהלך' ולא אמר 'הולך' - (מדוע שלמה המלך ע"ה אומר 'מתהלך בתומך צדיק', מה זה 'מתהלך'? למה לא כתוב 'הולך')? - "כי כשאדם מת הרי הוא עומד", הוא 'מת', 'במתים חופשי' (תהילים פח ז), "אין בידו להוסיף עוד 'תורה' ומעשים טובים", (שבת קנא: וע"ע שבת ל.), כל התחנונים שיתחנן במרום: 'ריבון העולמים, תן לי הזדמנות שניה, פעם אחת, לקבל עוד 'מצוה', עוד 'אמן יהא שמיה רבא', עוד מילה אחת של תורה, 'תנו רבנן', 'רבי מאיר אומר', רק את זה אני רוצה!, לא יעזור לו, 'היום לעשותם ומחר לקבל שכרם' (עירובין כב.). 'היום' זה כאן בעולם המעשה.

בעולם הבא יכול לעלות במעלות גן עדן - על ידי בניו שעוסקים בתורה מצוות בעולם הזה

ומחדש כאן הרב ע"ה חידוש נפלא, "אבל, אם השאיר אחריו בנים העוסקים בתורה ובמצוות, הרי הוא גם במותו 'מתהלך', אמנם הוא לא 'הולך', אבל 'מתהלך' על ידי הבנים ועולה ממדריגה למדריגה...", לא כתוב 'הולך' - אלא 'מתהלך'. מישחו אחר 'מוליך' אותו. מוליכים אותו. מי זה? הבנים שלו. זה המאמר 'ברא כרעא דאבוה'. הבן הוא ה'רגל' של ה'אבא'. מה זה 'רגל? 'רגל' זה האבר שאדם פוסע והולך בו. בפעולות של הבן בעולם הזה - זה משפיע על האבא בעולם הבא, ומתרום ומתהלך - 'מתהלך בתומו צדיק' - מכח בניו. "ואשרי הזוכה לכך". כי גודל המעלה הוא עצום.

חינוך הבנים לתלמוד תורה

ובאמת הרב מסר נפש על הענין הזה, שכל אחד ואחד יחנך את הבנים ל'תלמוד תורה'. היום ברוך ה' זה נעשה 'נחלת הרבים', נעשה מושכל פשוט אצל הרבה. אבל מי שיסתכל לפני 30 שנה ויותר, היה אז שיקולים אחרים לגמרי, היה מחשבות אחרות לגמרי: 'מה יהיה?', 'מי יפרנס?', וחוז' מזה, צריך לשלם ל'תלמוד תורה'.. מה אני צריך לשלם? כאן יש 'בית ספר' חינוס.. (וכל דבר ש'חינוס' - חינוס שווה. כך אומרת הגמרא (ב"ק פה.): 'אסיא דמגן - במגן שווה'. רופא שרוצה לרפאות אותך חינוס, תדע שחינוס שווה. וזה כלל גדול בתורה). היו אז נסיונות, לא היה שפע כמו שיש היום, אדם היה באמת חושב ושוקל: 'אולי כדאי שהבן ימשיך לעבוד והוא יפרנס אותי?! (יהיה לי עוד 'חמור' אחד..). כך היה מחשבות פעם. אבל היום ברוך ה' זה נעשה מושכל יותר פשוט. יש הרבה שבכל מצב יודעים שעיקר חינוך הבנים זה לתורה ולמצוות ולמעשים טובים, כי רואים את התוצאות. לך לבתי ספר אחרים, לא התלמיד יודע ולא

ההורה יודע, ולפעמים התלמיד יודע יותר מהמורה... אבל כשאתה מחנך אותו על ברכי תורה ויראת שמים, אתה רואה פירות לתפארת. אתה רואה נחת מהבן'.

התורה משבחת את אברהם אבינו ע"ה על חינוך הילדים - מה שכל אדם מחוייב בזה!?

ועל פי זה ממשיך הרב, "אמנם יש לעמוד על הכתוב הזה", צריך להבין את הפסוק, "איזה מעלה היא זאת אשר יצוה את בניו? איזה צדיק לא יצוה את בניו? איזו גבורה היא זאת?", מה החידוש בפסוק, הרי מי לא יחנך את בניו? כולם מצווים על חינוך הילדים. "ועוד, מה ערכה של צוואה זו כלפי הנסינות הגדולים" והקשים, "שנתנסה בהם אברהם אבינו, בכבשן האש, העקידה ועוד", מה שחטפו לו את שרה, וכל שאר הנסינות הקשים שהיו לו. וכאן אנו רואים שיש מעלה גדולה בצוואתו של אברהם אבינו ע"ה לחינוך בניו, והתורה מדגישה שמחמת סיבה זו אהבו הקב"ה לאברהם אבינו ע"ה, 'ידעתיו', 'ומדוע מזכיר רק מידה זו שכל אדם יכול לעשותה בנקל?'. מה הרבותא בזה?

התורה משבחת את אברהם אבינו ע"ה כי חינוכו היה חינוך של דוגמא אישית

והתירוץ, "אמנם אם נתבונן נראה שמעלה זו קשה ביותר", תתבונן תראה שהדבר הזה, המעלה הזו קשה מאד, קשה ביותר,

י. סיפרתי באחד השיעורים, לפני כמה שנים התקשר אלי יהודי בטלפון, אומר לי: 'כבוד הרב, יש לי בעיה גדולה'. אמרתי לו: 'מה קרה?', אומר לי: היה יארצייט של אבא (שלו), והוא שכח מהיארצייט שלו, וכעת - אחרי שבועיים! - נזכר.. שאל אותי: 'מה לעשות כדי שהנשמה תעלה?!'. איפה נשמע כדבר הזה שהבן שוכח את יום פטירתו של אביו? רק אחרי שבועיים נזכר?! (איך נזכר זה גם כן 'חידוש', 'נס'). אתה רוצה נחת מהבן שלך - תדע איך לחנך אותו.

"הפסוק לא אמר 'אשר יצווה' בלבד, הכתוב הוסיף: 'ושמרו דרך ה', כלומר, אברהם אבינו מצווה צוואה כזאת שתביא לידי 'ושמרו', הציוויו של אברהם אבינו ע"ה היה במעלה ובמדרגה כל כך גדולה, שציוויו שצווה מביא למצב של 'ושמרו'. שהבן שומר הלאה. איך נעשה ציווי זה? הנה התירוץ: דוגמא האישית של האבא. האב משמש דוגמא לבנים. "והענין הוא, כי אנו רואים הרבה אנשים שמצויים, אמנם לא הרבה מצליחים", מה הסיבה?, "מדוע? - כי אם אדם מצווה את בניו, והוא עצמו אינו מקיים זאת, כגון: אב שמצווה אותם שלא לספר לשון הרע", האב אומר לבן: 'אני אוסר עליך באיסור חמור ונמרץ לא לספר לשון הרע, לא לדבר ולא לספר לשון הרע. "והוא בעצמו מספר" לשון הרע.. הבן אומר: 'קיבלתי מסירת המודעה'. יושב בליל שבת ב'ש'לחן שבת', ושומע דו שיח בין האבא והאמא, מה הם מדברים? מדברים לשון הרע! (על ה'שכן', על 'בעל המכולת', על כל מי שתרגה, כל מי שנמצא בטווח נופל לשיחה...). הבן יושב ושומע, אומר לעצמו: 'אבא מה זה? אתמול הזהרת אותי אזהרה חמורה, את ה'גהינום' הראת לי כאן, כמה אסור לדבר 'לשון הרע', ובסוף אני שומע אותך יושב ומספר תילי תילים של לשון הרע!?!'. דברים כאלה יכולים להשפיע!?! "כיצד ייתכן שדבריו ישפיעו? הלא הבן רואה את אביו שהוא עצמו לא נוהר בזה!", דבריו של אותו אב הם ממש 'חוכא ואטלולא', לעג וקלס, הבן בליבו מהרהר: 'אבא מה אתה 'מקשקש'? אתה אומר 'אסור לדבר לשון הרע!', ואתה עצמך יושב ומדבר לשון הרע!?!'. הרי הבן רואה את אביו שהוא לא נוהר. "וכן אם אדם מצווה את בניו לשמור צדקה ומשפט", 'צדקה' זו תורה כמו שאומר המדרש (משלי פרק י, מובא בהקדמת הראשית חכמה), "ללמוד בשעות הפנאי, לגמול חסד וכדומה", אם אתה רואה מישהו שצריך עזרה - תעזור לו בסבר פנים יפות, במסירות נפש, "והאב בעצמו רחוק מכל אלה", והבן רואה את האבא שהוא רחוק מזה.. "הכיצד יקבל הבן את

דבריו?" יש כאלה אבות שאם בא מישהו 'עני' דופק בדלת ביתו, נכנסים שנים ל'כניסה' מבקשים עזרה, 'הכנסת כלה', והוא כבר ראה אותם מהחלון, האבא אומר לבן שלו: תשמע אני נכנס לתוך הארון, ואתה תגיד ש'אין אף אחד בבית...', מה יחשוב הבן? 'אבא, אתה אומר לי ומחנך אותי: 'תעזור', 'תיתן', 'תיתן משלך', 'אין אדם מעני מן הצדקה' (רמב"ם הל' מתנות עניים פרק י ה"ב), זה מצוה גדולה, וישראל רחמנים הם (יבמות עט.), ואתה יושב בארון?!, כך הבן חושב לעצמו, וממילא פשוט שאין הבן יכול להתחנך מאב כזה. האב עצמו רחוק מזה, הייקבל הבן את דבריו?! "ייתכן, שרק 'כפניו' יהיה נזהר, אבל אחריו ודאי שלא", למה? "כי הוא מרגיש כי כל צוואת אביו היא מן השפה ולחוץ. מה שאין כן אם האבא נזהר כל ימיו שלא לדבר לשון הרע", והבן רואה את זה אצל אבא שלו, כשהבן בא להגיד מילה של 'לשון הרע', והאבא גוער אותו, 'אסור, לשון הרע!', הבן רואה שהאב נזהר, האב עצמו לא מדבר, איכפת לו מזה, זה משפיע עליו. "שלא להתבטל מלימוד, ולעסוק תמיד בתורה ובמצוות", וגם את זה הבן רואה, שהאב לא מתבטל בלימוד. מה שצריך למלאכתו הוא יוצא, אבל 'פותח את הספר', בא לביתו אחרי עבודתו: 'פותח ספר'. לפעמים קם בחצי הלילה יושב ולומד. מה שיודע ללמוד, הקב"ה אוהב את כל התורה כולה, 'משנה' גמרא' 'תהילים' 'זוהר', כל אחד לפי יכולותיו, והוא יושב ולומד, והבן שומע ורואה את זה. "אזי אם הוא מצווה את בניו, דבריו משפיעים ומתקבלים. צוואה כזו מביאה לידי 'ושמרו'".^א

יא. סיפרתי פעם, מה ששמעתי מרב אחד, שאמרה לו זקנה אחת, (זקנה מופלגת), אמרה לו: 'עליי עברו תלאות לאין מספר, עדו עליי הרפתקי לאין גבול, נשארתי 'חרדית' במסירות נפש, לא ויתרתי 'על קוצו של יו"ד', עם כל מה שעבר עלי, כל הייסורים, כל המחנות בשואה, כל הגזירות, הכל, נשארתי חרדית עד קצה האחרון. וכל כך למה? אני אגיד לך למה, כי לפעמים הייתי באמצע הלילה

אומר רבי יהודה ע"ה, נחזור לשאלה שלנו: "ומעתה יובן יפה מדוע ה' הזכיר רק מעלה זו", וכי חסר מעלות? עשר נסיונות נתנסה אברהם אבינו ע"ה (אבות פ"ה מ"ג). והתשובה לזה: "כי ה' יודע כי צוואתו של אברהם אבינו מביאה לידי 'ושמרו'. אברהם אבינו נזהר כל ימיו לעשות צדקה ומשפט, כדי שצוואתו תצליח, ויגיע הבן לידי 'ושמרו'. זוהי ההקרבה של כל ימיו", כל ימי חייו, זה לא רק פעם אחת. זה 24 שעות ביממה. במשך כל ימיו חייו - 175 שנים (בראשית כה ז). ולכן זה פועל, כי זה נכנס לנשמה. "שלא כמו שאר הנסיונות, כגון כבשן האש והעקידה, שהיו נסיונות חד פעמיים, כאן היה צריך אברהם אבינו להיזהר כל ימיו במעשיו", כל 'תנועה', כל 'מעשה' - בכל רגע ורגע, לא להסיח דעת: 'אני משמש דוגמא אישית!'. "כדי שצוואתו תגיע לתוצאות טובות, ויגיעו לידי 'ושמרו'. זוהי המעלה המיוחדת של 'כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו". על אדם כזה הקב"ה אומר אדם כזה אני אוהב - 'ידעתיו'. מסיים רבי יהודה ע"ה: "ומזה אנו לומדים: אדם הרוצה שבניו יקיימו תורה ומצוות, טרם כל", דבר ראשון: אתה בעצמך. "עליו לקשוט

קמה מהשינה, מי העיר אותי? קול הלימוד של האבא שלי. שמעתי אותו יושב לומד גמרא בחצי הלילה. התעוררתי מהמיטה. הייתי שוכבת במיטה, שומעת את האבא יושב ולומד. זה נחקק לי בנשמה. כל נסין ונסיון שבא עליי - הלימוד גמרא שלמד, אותה מנגינה, אותו קול, זה דחה, זה ביטל, זה העביר, זה נתן לי את הכח להתמודד, בכל ההרפתקי דעודו עלי, כל הנסיונות והצרות והגזירות שעברו על ראשי. כך היא אמרה לו. לשמוע טוב. כשהבן רואה את זה אצל האבא, שה'זמן' יקר לו, לא מתבטל מהלימוד, עוסק תמיד בתורה ומצוות, תמיד רואים אותו עוסק במצוות, הולך לשיעור בכל מצב, השיעור בוער לו כאש בעצמות - זה ישפיע על הילד, זה יכנס, זה משפיע. 'לאחריו' - גם אחרי חמישים שנה וגם אחרי מאה שנה! הדברים האלה משפיעים. הדברים האלה מתקבלים. צוואה כזו תביא בודאי לידי 'ושמרו'.

את עצמו, שאף פעם לא ידבר לשון הרע, לא יבטל מלימוד תורה, ולעשות צדקה ומשפט כל ימי חייו, ואז יזכה שבניו אחריו ישמרו גם הם. ואשרי הזוכה לכך". ונאים הדברים למי שאמרם, כי זכה והקים משפחה לתפארת, גאוני ישראל, צדיקים וחסידים. וזה לימוד מוסר גדול בשבילנו.

התועלת של ה'הספד'

אני רוצה להקריא קטע מדרשה נפלאה של הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל, (הוא כותב כאן הספד גדול, מה אנו יכולים להרוויח מה'הספד'), זה נדפס בספרו 'ערות דבש' (ח"ב דרוש ז, ירושלים תשמ"ח דף קיח סע"א):

"כמה יש לאדם להתדבק בתורה", כמה יכול האדם לדבק עצמו לתורה, צריך דביקות ממש לתורה, "ולשוב בתשובה במות צדיק תלמיד חכם", כשנפטר צדיק, תלמיד חכם, זה מחייב אותנו כפליים, להידבק בתורה, (כמו שדיברנו), לשוב בתשובה, אמרנו: אתמול היה עוד פעם 'יום כיפור', אבל 'יום כיפור' לא מכפר אם אין 'תשובה', אם אין 'יודוי דברים' זה לא שווה כלום, מה הרווחנו? קיימא לן שעיצומו של יום הכיפורים אינו מכפר (יומא פה: רמב"ם פ"א מהל' תשובה ה"ג), רק בצירוף 'וידויו' ו'חרטה' ו'כפרה'. כך מיתתו של צדיק מכפרת בתנאי הזה דוקא, ישוב בתשובה. כמו שאמרנו, אחרי פטירת הצדיק, יש ההעדר בעולם, נעשה חשיכה בעולם, צריך להאיר מחדש את החושך הנורא הזה, ולכן אומר רבי יהונתן אייבשיץ ע"ה, "כמה דברים ישים האדם ללבו במיתת הצדיק, כי יאמרו זה מת, אולי אנכי אבנה להגות בתורה ולמלאות מקומו, כי אין צריך מילוי מקומו בכל דבר, וביחוד בהפלגות חידוד, רק שהאיש הצדיק היה מלובש ומעוטר במידות רבות, וכמה מעלות טובות", ממש כמו הצדיק שאנו עסוקים בהספדו, רבי יהודה זצ"ל, מדקדק במצוה - עד קצה האחרון. סיפרו לי: בתקופה האחרונה (בשבוע שבועיים האחרונים

שהיה חולה, אולי אפילו שבת האחרונה), ישב אצלו מיישהו בערב שבת, וקרא אצלו 'שיר השירים', והתחיל לקרוא קצת מזה, והרב ע"ה רמז לו: 'לאט, לאט'. תקשיב למה שאתה אומר, 'שיר השירים', שבחה של ישראל, שבחה של תורה², אדם יושב, מיוסר בייסורים קשים ומרים, ואומר לו לומר לאט. מדקדק בקלה כבחמורה - עד קצה האחרון. מלובש ומעוטר במידות רבות ומעלות טובות.

בפטירת הצדיק - יש לכל אחד אפשרות לזכות באחד ממעלותיו וקנייניו **וכאן** אומר הגאון רבי יהונתן אייבשיץ ע"ה (שם דף קיח ע"ב), חידוש נפלא: "ובמותו", בזמן שהצדיק נסתלק מאיתנו לחיי עד, "הרי כל מעשיו ומידות וקנייני שלימות שהיו לו - מופקדים. וכל איש ישראל יכול לזכות, וזה יאמר אני אזכה במידת 'ענוה' שלו. וזה יאמר אני אזכה במידת ה'חמדה בתורה' כמוהו. וזה יאמר אני אזכה במידת 'לרדוף שלום' כמוהו. וזה יאמר אני אזכה במידת 'לרחם נדכאים' ו'לחזק כושלים' להיות 'אבי יתומים ואלמנות' כמוהו. וזה יאמר אני אזכה במידת 'מדקדק במצוה' כמוהו. וזה להיות 'ירא חטא' ו'סור מרע' כמוהו. וזה יאמר בשאר מידות, וכל אחד יכול לזכות במידה ומעלה אחת".

ופלא, כל מה שאומר כאן רבי יהונתן אייבשיץ ע"ה, מילה מילה, מדרגה מדרגה, מתאים במלא מובן המילה לרבי יהודה זצ"ל. אחד אחד. מי שיסתכל ויראה. פותח במידת ה'ענוה' - מי שהכיר אותו, ממש מידת ענוה עד קצה אחרון. וכן על זה הדרך, מידה אחרי מידה. "כי הכל קנייני שלימות צריכים לאישי ישראלים ולא יחסר המוג", צריך שיהיה שלימות בהכל, "וכך מסודר הכל, כך וכך ישראלים צריכים להיות שיהיה בהם כך וכך שלימות, כי הם מרכבה למרכבה עליונה",

יב. א"ה, זו לשון רש"י ברכות (נו:): שיר השירים כולו יראת שמים, וחיבת המקום בלב כל ישראל. ע"כ. וע"ע רש"י ריש שיר השירים.

מרכבה של רקיע, "וכמו שבמרכבה עליונה כל הסדר והנימוס מסודר, כך וכך מלאכים צריכים להיות בעלי חמלה, וכך בעלי דין ומרי דדינא, ואלו אבלי ציון", שכל הזמן יושבים ומקוננים החורבן, "ואלו מליצים", כך וכך מלאכים מליצי יושר על ישראל, "ואלו הגיונים מעופפים משוררים מריעים תקועים מצהלים מרחפים", כך הקב"ה סידר את גדודי הרקיע, כל אחד לפי תפקידו, אופנים ושרפים וחיות הקודש, וכל אחד לפי המדרגה שלו. וכנגד זה כאן למטה: "כן ישראל, אלו צריכים מדות אלו, ואלו כך, וכך שיהיה הסדר ונימוס אצלם ביחד ככל סדר מרכבה", המרכבה העליונה.

צריכים להשלים את החלל

רבותי! כל אחד ואחד צריך להשלים את החלל, כל אחד ואחד במה שיכול לאחוז, הן בשקידת התורה, הן באהבת התורה, הן לרדוף שלום, הן בגמילות חסדים - בגופו בממונו. הן בהשתדלות בהרבצת תורה, בחינוך טהור, לעמוד קנאי בפרץ, לא לוותר על קוצו של יו"ד, לא לוותר על מנהג קל שבישראל, במסירות נפש, כל אחד ואחד לפי חלקו ולי מדרגתו. צריכים אנחנו להתחזק בדבר הזה (כל אחד ואחד), אולי - כולי האי ואולי - נוכל להשלים 'משהו' מההעדר הגדול. וכך באמת לא יהיה 'הצדיק אבד' - ואין איש שם על לב' (ישעיהו נז א). שיהיה באמת את הבחינה של 'שמים על לב', לוקחים משהו מפעולתיו, לוקחים כ'טיפה מן הים' ממדרגותיו, ממה שהרב ע"ה היה מעוטר במידות טובות ובמעלות רבות.

חן וכבוד יתן ה'

נתקיים בו - מזה שהוא אמר, (כמו ששמעתי ממנו), שהוא הסביר את הפסוק - "חן וכבוד יתן ה'" (תהילים פד, יב). מזה הפירוש 'חן וכבוד יתן ה'?' הכל ה' נותן! הכל ממנו יתברך. מזה מדגיש הפסוק דוקא 'חן וכבוד?!'. ואמר הרב ע"ה כך: שאר דברים אדם יכול לטעות שזה משלו, כי הוא טרח בזה, ולכן הגיע לזה, (אומר: 'אני עשיר - כי עבדתי כמו חמור', (או בלי 'כמו', ממש 'חמור'..), 'לכן זכיתי לעשירות. טרחתי יום ולילה, 'הזעת', הנה - העושר הזה שלי. כך יכול להתגאות בזה). אבל ב'חן וכבוד' אי אפשר לטעות. אם ה' לא ייתן - לא יהיה כלום. אדרבא מי שהוא רודף אחרי הכבוד - הכבוד בורח ממנו (עירובין ג:). זה מוכרח לבוא רק על ידי ה' יתברך. חן וכבוד יתן ה'. רק הוא. אין מקום לטעות שזה תלוי באדם. וזה נתקיים בו. 'אהוב למעלה ונחמד למטה', אצל כולם: כל העדות, כל החוגים, כל הגוונים, כולם, (כידוע וכמפורסם, בדברים הגלויים לא צריך עדויות). זה עצמו חן של תורה. חן וכבוד יתן ה'. הקב"ה אהב אותו כיון שבאמת מסר נפש לכבודו יתברך. לא לכבוד עצמו. בכל מצב ממש.

כ'טיפה מן הים'

האמינו לי, אפשר להאריך עוד ימים ולילות, לא מיצינו כ'טיפה מן הים'. הגמרא (שבת קנג.) אומרת: 'אחים בהספדאי דהתם קאימנא', צריך לחמם, לקרוע את הלבבות. לא מיצינו כ'טיפה מן הים'. 'מה נאמר ומה נדבר'. אבל העיקר כמו שראינו, מה שהרב לימד אותנו, מה שחינך אותנו, מה שהשריש בנו, מה שהצדיק שם בליבנו, לאהוב תורה, לכבד תורה במסירות נפש, לחנך בני ישראל לעבודת השי"ת בטהרה, כל אחד ואחד מצווה בדבר הזה, ובה הוא זוכה להיות 'אהוב למעלה ונחמד למטה'.

ה' יהיה בעזרינו, ונזכה בקרוב באמת לביאת גואל צדק ותחיית המתים, ונראה מחדש את רבינו עטרת ראשנו, עם כל הצדיקים, בקרוב ממש, ובשורות טובות, וכן יהי רצון ונאמר אמן.

בענין עונש אנשי סדום

בראשית (י"ט כ"ד): "וה' המטיר על סדום ועל עמרה גפרית ואש מאת ה' מן השמים, ויהפך את הערים האל ואת כל הככר ואת כל יושבי הערים וצמח האדמה", ובספר דברים (כ"ט כ"ב): "גפרית ומלח שרפה כל ארצה לא תזרע ולא תצמח ולא יעלה בה כל עשב, כמהפכת סדום ועמרה אדמה וצבויים אשר הפך ה' באפו ובחמתו".

ובס"ד נתעוררתי להבין מדוע עונש אנשי סדום ועמורה היה דוקא **בשריפת אש**, וכי יפלא מהשי"ת דבר, והרי יכול היה להענישם במים, ועם שהשי"ת נשבע שלא יביא מבול לעולם אינו אלא על כל העולם כולו אבל לא על מדינה אחת כמאמרם ז"ל, או יכול לברור להם מיתה אחרת חרב דבר ומגיפה וכו'.

וראיתי שכבר עמד בזה חד מן קמאי מגורשי ספרד, הוא רבינו אברהם סבע ז"ל בספרו היקר צרור המור על בראשית שם שכה כתב: "ואמרו ה' המטיר גפרית ואש. לפי שנתגאו בעושרם כדכתיב הלא זה היה עון סדום אחותך **גאון** שבעת לחם, לפיכך נדונו באש, כאומרם במדרש הנעלם פי' זאת תורת העולה. כל המעלה עצמו סופו ליפול באש שנאמר היא העולה על מוקדה על המזבח (ויקרא ו' א'), וכן אתה מוצא בדור המבול, ובסדומיים שנתגאו ונפלו באש שנאמר גפרית ואש. וכן פרעה נתגאה ואמר מי ה' (שמות ה' ב'), נדון באש. כדכתיב ותחת כבודו יקד כיקוד ע"כ. וכל זה לפי שיסוד האש הוא הגאה והגבוה מכל שאר היסודות, ראוי שכל הגאים יפלו באש הגבוה" עכ"ל, ועיין כזאת במדרש תנחומא (פרשת צו ס"ב) עיין שם.

ומבואר שעונש אנשי סדום ועמורה שנדונו באש, היה מפני עון **גאותם בעושרם**, "וכל זה לפי שיסוד האש הוא הגאה והגבוה מכל שאר היסודות, ראוי שכל הגאים יפלו באש הגבוה". וימה שכתב שכן אמרו במדרש הנעלם המעיין יראה שדבר זה אינו

נזכר כלל שם, וברור בעיני שיש כאן טעות בפתיחת הראשי תיבות שהיה כתוב בכתב יד או בדפוס ראשון במ"ה, ופתרו הראשי תיבות במדרש הנעלם, אבל ז"א וכן"ל, אלא צריך לומר במדרש השכם, ואכן נמצאים הדברים במדרש השכם והובא בילקוט שמעוני, וראיה נצחת לדבר ששם בספר בצרור המור פרשת ויקרא (ו' ב') הביא שוב דבר זה ושם כתוב במפורש מדרש השכם ודוק. ועתה ראיתי שכבר כתב כן בספר תורת שלמה שם].

ואכתוב אני עני הנראה לי בס"ד מדוע אכן עונש אנשי סדום ועמורה היה בשריפת אש דוקא ולא בשאר מיתות.

יחזקאל (ט"ז מ"ט): "הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם ושלות השקט היה לה ולבנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה", ופירש הגאון מלבי"ם ז"ל: "הנה זה היה עון סדום אחותך, העון שעליהם היו ראויים לעונש היה על מצות שבין אדם לחברו, מה שיד עני ואביון לא החזיקה, וזה היה עון סדום, שהעון הוא מה שמעוה במזיד בעצת שכלו, כי לא עשו זה מפני הדוחק כי היה להם גאון שבעת לחם, ולא מפני שלא היה להם שלום שאז יאצרו אוצרות בר ולחם ליום קרב ומלחמה וימי מצור, כי שלות השקט היה לה, ובכ"ז יד עני ואביון לא החזיקה, מפני שהיו להם נימוסים (ר"ל חוקים) רעים, ומשפטים כל יחיו בהם, שהיה החוק והנימוס אצלם שלא להטיב עם דל וחסר לחם", ועוד עיין לגאון מלבי"ם ז"ל בפירושו עיין שם.

וכבר כתב רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בביאורו לתורה בראשית שם: "ונדעה אותם כוונתם לכלות את הרגל מביניהם, כדברי רבותינו בסנהדרין (ק"ט א'), כי חשבו שבעבור טובת ארצם שהיא כגן ה' יבאו שם רבים, והם היו מואסי הצדקה, וכו', והכתוב מעיד שזאת כוונתם, שנאמר הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם ושלות השקט היה לה ולבנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה ומה שאמר לעיל

(י"ג י"ג) רעים וחטאים לה' מאד, שהיו מכעיסים ומורדים בשלותם ובעיניו האביונים, והוא שאמר ביחזקאל (ט"ז נ) ותגבהינה ותעשינה תועבה לפני ואסיר אתהן כאשר ראיתי.

ועל דעת רבותינו (שם) היו בהם כל מדות רעות, אבל נגמר דינם על אותו העון מפני שלא החזיקו יד עני ואביון, כי היו תדירים באותו עון יותר מכולם, וגם כי כל העמים עושים צדקות עם ריעיהם ועם ענייהם, לא היה בכל הגוים כסדום לאכזריות. ודע, כי משפט סדום היה למעלת ארץ ישראל, כי היא מכלל נחלת ה' ואינה סובלת אנשי תועבות, וכאשר תקיא את הגוי כלו מפני תועבותם הקדימה וקאתה את העם הזה שהיו רעים מכולם לשמים ולבריות ושמו עליהם השמים והארץ והושחתה הארץ בלא רפואה לעולם, מפני שבעבור טובה נתגאו, וראה הקב"ה שיהיה לאות לבני מרי לישראל העתידיים לירשה כאשר התרה בהן גפרית ומלח שרפה כל ארצה כמהפכת סדום ועמורה אדמה וצבויים אשר הפך ה' באפו ובחמתו כי יש באומות רעים וחטאים מאד ולא עשה בהם ככה, אבל למעלת הארץ הזאת היה הכל, כי שם היכל ה'".

ומבואר בדברי הנביא יחזקאל ע"ה, וכפירוש הרמב"ן ז"ל והמלבי"ם ז"ל, שעיקר קלקול רוע ורשע אנשי סדום היה **בבין אדם לחבירו**, עד שחקקו חוק שכל העושה חסד וצדקה אחת דינו למיתה ולא היה בכל הגוים כסדום לאכזריות, וכמעשה דההיא רביתא המובא במסכת סנהדרין (ק"ט ב'): "הויה ההיא רביתא דהות קא מפקא ריפתא לעניא בחצבא איגלאי מלתא שפיוה דובשא ואוקמוה על איגר שורא אתא זיבורי ואכלוה והיינו דכתיב ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה ואמר רב יהודה אמר רב על עיסקי ריבה" [ועל זה נחתם גזר דינם], ובמדרש אגדה בראשית (שם פרק י"ח): "פעם אחת היה שם עני והיה מת ברעב והיתה בת לוט ושמה כלה, והיתה הולכת לשאוב מים, והיתה משימה פת בכדה ונותנת לאותו עני, אמרו אנשי סדום מאין

הוא חי זה העני, בדקו בדברים והבינו שבתו של לוט היתה מפרנסת אותו, ומה עשו הלכו והפשיטוה וטשוה דבש, והיו הדבורים והזבובים אוכלים את הדבש ונושכין אותה עד שהמיתוה, ולכך אמר עשו כלה".

ובמדרש בראשית רבה (פמ"ט ס"ו) אמרו: "אמר רבי לוי אמר הקב"ה אפילו אני מבקש לשתוק, דינה של ריבה איני מניח אותי לשתוק, מעשה בשתי נערות שירדו לשתות ולמלאות מים, אמרה אחת לחברתה למה פניך חולנית, אמרה לה כלו מזונותיה וכבר היא נטויה למות, מה עשתה מלאה את הכד קמח והחליפו, נטלה זו מה שביד זו, וכיון שהרגישו בה, נטלו ושרפו אותה, אמר הקב"ה אפילו אני מבקש לשתוק - דינה של נערה אינו מניח אותי לשתוק הדא הוא דכתיב הכצעקתם אינו אומר אלא הכצעקתה ואיזו זו דינה של נערה".

ובזאת אמרו מדרש פרקי דרבי אליעזר (פרק כ"ה): "רבי יהודה אומר הכריזו בסדום כל מי שהוא מחזיק בפת לחם עני ואביון ישרף באש, פליטת בתו של לוט היתה נשואה לאחד מגדולי העיר, וראתה עני אחד מדקדק ברחוב העיר ועגמה נפשה עליו, מה עשתה בכל יום היתה יוצאה לשאוב היתה נותנת בכד שלה מכל מזון ביתה ומאכלת לאותו עני, אמרו אנשי סדום העני הזה מאין הוא חי, וכשידעו בדבר הוציאו אותה להשרף, אמרה רבון כל העולמים עשה משפטי ודיני מאנשי סדום, ועלתה צעקתה לפני כסא הכבוד, באותה שעה אמר הקב"ה ארדה נא ואראה אם כצעקת הנערה הזאת עשו אנשי סדום אהפוך יסודותיה למעלה ופניה למטה שנאמר ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה הכצעקתם אין כתיב כאן אלא הכצעקתה".

ומבואר באר היטב שגזר דינם של אנשי סדום היה על מעשה האכזריות הנוראה **שרפו** לאותה נערה אליבא דרז"ל

במדרש בראשית רבה, או שרפו את בת לוט אליבא דרז"ל במדרש פרקי רבי אליעזר, או על עסקי אותה ריבה שמרחוה בדבש ועקצוה הצרעות עד שמתה, אליבא דרז"ל בתלמוד הבבלי, ושגם זה בגדר שריפה שארס העקיצות שרפוה, שארס שורף עיין רש"י כתובות (ל' ב'), ולכן נענשו אנשי סדום דייקא במיתת שריפה כי מידה כנגד מידה לא בטלה ודוק היטב.

ובעזה ראינו שזכיתי לדעת רז"ל, שהעירני חכם אחד ז"ל לספר מנורת המאור מרבינו ישראל אלנקווה ז"ל הי"ד ח"א (פרק צדקה דף כ"ט): "ובעון שלא החזיקו אנשי סדום יד עני ואביון נכרתו, שנאמר הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם ויד עני ואביון לא החזיקה. רבי יהודה אומר הכריזו בסדום שכל מי שיבוא מחזיק בפת לחם יד עני ואביון ישרף באש, והקב"ה שלם להם מדה כנגד מדה ונשרפו באש, שנאמר וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש" עכ"ל.

ומריהו לשונו נראה ברור שמה שכתוב שם: "והקב"ה שלם להם מדה כנגד מדה ונשרפו באש, שנאמר וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש", אינו לשון הרב המחבר רבינו ישראל ז"ל הי"ד, אלא הוא לשון רז"ל במדרש פרקי רבי אליעזר עצמו, אלא שבספרים שלנו נשמט לשון זה, וכבר ידעת כי במדרש פרקי רבי אליעזר שהיה ביד רבותינו הראשונים ז"ל היו מאמרים רבים שעתה אינם לפנינו ונשמטו, ועיין במבוא לפרק האחרון מפרקי רבי אליעזר שבספר בתי מדרשות ח"א (דף רכ"ה), וכדכתב הגאון מהרש"א וורטהיימר ז"ל בהגהות לספר בתי מדרשות ח"ב (דף צ"ג אות י"ט) עיין שם ודוק היטב.

סנהדרין (ק"ט ב'): "הויא ההיא רביתא דהות קא מפקא ריפתא לעניא בחצבא, איגלאי מילתא, שפיוה דובשא ואוקמוה על איגר שורא, אתא זיבורי ואכלוה, והיינו דכתיב ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה ואמר רב יהודה אמר רב על עיסקי ריבה".

ולא נתבאר איך איגלאי מילתא, אבל מצאתי גירסה חדשה בילקוט שמעוני בראשית (פרק י"ג רמז ע'): "ההיא רביתא דהות מפקא ריפתא לעניא בחצבא הות תלתא יומי ולא מיית, אתו כולי עלמא ומצערי ליה, איגלאי מילתא, ושפיוה דובשא אוקמוה על אגר שורא אתו זיבורי ואכלוה שנאמר זעקת סדום ועמורה כי רבה" עיין שם.

הרי מבואר שאחר שאותו עני לא מת ברעב כיון שההיא רביתא האכילה אותו, אזי ציערו ועינו את העני עד שהוא היה אנוס לגלות להם מי מפרנסו, ואנשי סדום הרשעים עשו מה שעשו וכו' וכנ"ל והיינו איגלאי מילתא ודוק. [ותימה שבספר היקר דקדוקי סופרים לא הביא גירסה זו, ועיין לקמיה].

ובמסכת סנהדרין כתב יד ראיתי שכך הגירסה שם: "ההיא רביתא דכריא לה בהדי עניא, אפיקא ליה ריפתא בחיצבא. אמרי מאי דיקמה דקא קאיי האי עניא טפי משיעורא, עיינו בתרה אשכוחה, שפיה דובשא ואוקמוה אאיגרא דשורא אתו זיבורי ואכלוהא", וזה מעין גירסת בעל ילקוט שמעוני דלעיל ודוק. [פירוש מאי "דיקמה" נראה לי מלשון מאי דקמן, בפסחים (ג' ב') ומגילה (ט"ו א') ומועד קטן (ט"ו ב'), ומה הביאור "דכריא" לא ידעתי וצ"ב].